

Darfur'da Yaşanan İç Savaşın Anlamak

Hasan ÖZTÜRK¹

Öz

Darfur'da yaşanan iç savaş Arapların bağımsızlık isteyen Afrikalıları öldürdüğü bir soykırım veya etnik temizlik olarak kamuoyuna sunulmaktadır. Yaşananların bu şekilde etnik temelde sunulması doğru değildir. Darfur'da bugün kullanılan Arap ve Afrikalı kimlikleri biyolojik veya fizyolojik farklılıkları değil, bölgede yaşayan etnik grupların yaşam tarzlarını ve geçimlerini sağlamak için uğraştıkları işleri yansıtmaktadır. Darfur sorunu, Araplar ile Afrikalılar arasında ortaya çıkan bir savaş olmadığı gibi, Sudan'dan ayrılarak bağımsız bir devlet kurmak amacıyla merkezi hükümete karşı isyan edenlerin ve bu isyanı bastırmak isteyen Sudan yönetiminin bir halkı toptan ortadan kaldırma girişimi de değildir. Darfur'daki iç savaşın ortaya çıkmasının arkasında birçok neden vardır. Sömürgecilikle birlikte, var olan siyasi düzen yerine ulus devlet ve merkezîyetçi bir yapı ikame edilmiştir. Geçmişte etnik gruplar arasında çıkan gerginlikleri çözen geleneksel çözüm mekanizmaları kaldırılmış, ama yerine yeni sistemler konulamamıştır. Göçebe ve yerleşik gruplar arasında doğal kaynaklar üzerinden yaşanan bir mücadele sürmektedir. Bağımsızlığın kazanılmasından sonra Sudan hükümetleri Darfur bölgesindeki kalkınma ve güvenlik sorunlarına karşı ilgisiz kalmış ve yeterli yatırım yapmamışlardır. Çad'da ve güney Sudan'da yaşanan çatışmalar da Darfur'daki olayları derinden etkilemektedir.

Anahtar kelimeler: *Sudan, Darfur, soykırım, iç savaş.*

¹ BİLGESAM Afrika Uzmanı, ozturkhsn@yahoo.com

Understanding Civil War in Darfur

Abstract

The civil war in Darfur has been reported as an act of genocide or ethnic cleansing where Arabs kill independence-seeking Africans. Framing of this issue along ethnic lines does not present an accurate assessment of the situation. Arab or African identities used by Darfurians today do not refer to biological or physiological differences. They are used in order to differentiate groups of people who differ in their way of life and the method they are engaged in for sustaining their livelihood. Darfur issue is not an act of annihilation of Africans living in Darfur region and seeking for separation from Sudan by Sudanese government controlled by Arabs. There are various reasons behind the civil war in Darfur. Colonial administrations abolished traditional less centralized state structures and replaced it with a highly centralized European style nation state. Traditional conflict resolution mechanisms were removed and wise men and chiefs ceased to be respected arbiter. Struggle of nomad groups and pastoralist groups to sustain their livelihood over exhausting natural resources raised tension in the region. Governments of independent Sudan have been unconcerned and negligent towards Darfur's development and security problems and failed to make necessary investments. Finally, other civil wars fought in neighboring Chad and in South Sudan exacerbated the situation in Darfur and facilitated access to fire arms.

Keywords: *Sudan, Darfur, genocide, civil conflict*

1. Giriş

Sudan devlet başkanı Ömer el-Beşir hakkında, Darfur bölgesindeki iç savaşta muhaliflere karşı verdiği mücadelede savaş ve insanlık suçu işlediği gerekçesiyle Mart 2009'da Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından tutuklama kararı çıkartıldı. Aynı yılın Kasım ayında o dönemdeki adıyla İslam Konferansı Örgütü'nün İstanbul'da yapılacak bir toplantısı için Türkiye'ye gelen el-Beşir, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından Çankaya köşkünde kabul edildi. Her ne kadar Cumhurbaşkanlığı el-Beşir'i kendilerinin davet etmediğini bildirirse de² hakkında uluslararası tutuklama kararı olan bir liderin Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilmesi dünya basınında geniş yer buldu. Bu vesile ile Türk medyası belki de ilk kez Darfur'da yaşananları görmeye başladı ve Darfur sorunu Türk kamuoyunun gündemine girdi. Ancak Darfur'da yaşanan iç savaşın sebepleri üzerine çok fazla detaylara girilemedi. Bu detayları görebilmek için bölgedeki gelişmeleri gözden geçirmekte yarar vardır:

Darfur bölgesinde muhalifleri organize Sudan Özgürlük Hareketi ile Adalet ve Eşitlik Hareketi'nin birkaç gün aralıkla kamu binalarına düzenlenen silahlı saldırıları üstlenmeleri ile iç savaş resmen başlamış kabul edilebilir. İlerleyen sayfalarda detaylıca izah edileceği gibi uzun yıllar hükümet otoritesinin yok olma noktasına geldiği ve kanunların neredeyse tamamen işlevini kaybettiği bölgede silahlanan gruplar bölgede kendi otoritelerini kurma girişimlerini başlattılar. Söz konusu saldırıların ardından Hartum'daki hükümet Sudan Silahlı Kuvvetleri'ni (SSK) bölgede düzeni tesis etmekle görevlendirdi. İlk başlarda ufak çatışmalar şeklinde cereyan eden olayların şiddeti 2006 yılına gelindiğinde artmaya başladı.

Tam da bu dönemde SSK'nın Darfurlu gruplarla giriştiği savaş Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere birçok batılı ülkede gündeme taşındı. Özellikle sivil toplum kuruluşları ve kilise örgütleri, yaşananları "Araplar Afrikalıları öldürüyor" şeklinde ifade ederek kendi toplumlarında konuya duyarlılık gösteren kitleleri bir araya getirmek istediler. Bu arada sivil toplum kuruluşları da Darfur'un yanında yer alarak Sudan hükümetine karşı tavır almaları için siyasi liderlere ve bürokratlara baskı yapmaya başladılar. Öte yandan uluslararası çapta internet ve sosyal medya üzerinden başlatılan kampanya ile sivil toplum kuruluşları farklı ülkelerde yaşayan

² "Biz Çağırmadık", *Milliyet*, 6 Kasım 2009, <http://www.milliyet.com.tr/Siyaset/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&KategoriID=4&ArticleID=1158732&Date=06.11.2009&b=Biz%20cagirmadik>. Erişim: 9.02.2012

insan hakları ihlallerine duyarlı kesimleri harekete geçirmeyi başardılar. Tüm bunlar gerçekleşirken yaşananların sebepleri çok fazla araştırılmadı.

Her ne kadar bazı ülkelerde sayıları az da olsa paneller düzenlenerek, yaşanan iç savaşın sebepleri tartışılmış, kitap ve makaleler kaleme alınmışsa da Türkiye’de konu daha az ele alınmıştır.

Bu çalışmada, Darfur’daki savaşın Arapların Afrikalıları öldürdüğü bir iç savaş olarak tanımlanmasının yanıltıcı olduğu, aslında sorunun kökeninde sömürgecilik dönemindeki uygulamalar, bölgede giderek artan nüfusa karşın azalan doğal kaynakların paylaşımı, bölgede yaşanan diğer savaşların ve Sudan hükümetinin bölgeyi bağımsızlık sonrası ihmal ettiği gerçeğinin olduğu vurgulanmaktadır. Günümüzde Arap ve Afrikalı olarak tanımlanan grupların kimlik oluşum süreçlerine değinilerek Darfur bölgesinde bu kimliklerin oluşumu ve kimlerce kullanıldığı incelenmektedir.

2. Tarihi Arka Plan ve Coğrafi Yapı

Sudan’ın batısında, Çad sınırındaki Kuzey Darfur, Güney Darfur ve Batı Darfur eyaletlerinden oluşan bölgeye Darfur adı verilmektedir. Yaklaşık 500 bin kilometre kare yüzölçümü ile genişlik bakımından Fransa’ya denk olan Darfur bölgesinin nüfusu 6 milyondur. Bu gölgede 1650’lerde kurulan Darfur Sultanlığı, geçmişte müreffeh ve zengin bir medeniyet oluşturmuştur. XII. yüzyılda kurulan Darfur Sultanlığı, köklü bir devlet ve yönetim anlayışına sahip olan Daju ve Tunjur³ etnik gruplarının oluşturduğu krallıkların varisi idi.⁴ Ayrıca zamanla Mısır’da Mehmet Ali Paşa tarafından oluşturulan etkin yönetim sistemleri Darfur Sultanlığı’nın yönetimine de etki etmiş ve Darfur bölgesinde yaşayanları memnun eden bir idari yapı oluşmuştu. Darfur Sultanlığı, bölgeyi işgal eden İngiliz güçlerine yenilerek 1916 yılında tarihe karışmıştır. Bu dönemin uzun bir kısmında Darfur Sultanlığı Osmanlı hâkimiyeti altında özerk bir sultanlık olarak varlığını sürdürmüştür. Yenilginin ardından Britanya sömürgesi olan Darfur Sultanlığı, 1922’de Anglo-Mısır Sudan kolonisine dâhil edildi ve bugüne kadar da Sudan’ın bir parçası olarak kaldı.

Sömürgecilik öncesi dönemde Darfur bölgesi bugünkü durumunun aksine oldukça gelişmişti ve müreffeh bir yerd. Bunun başlıca sebepleri arasında bölgenin serin iklimi ve coğrafi konumu sayılabilir. Darfur, çöl

³ Tunjurlar etnik grup olarak halen Darfur’da varlıklarını sürdürmektedirler.

⁴ R. S. O’Fahey, “Conflict in Darfur: Historical and Contemporary Perspectives”, *Environmental Degradation As a Cause of Conflict in Darfur*, Conference Proceedings, p. 24.

ve dağlar arasında bulunduğundan tacirler için önemli bir güzergâh üzerindeydi. Bölgenin Britanya İmparatorluğu altında Sudan'a katılmasından önce de Darfur, iktisadi anlamda son derece güçlü ve hareketliydi. Bugünkü anlamından uzak da olsa bu bölgede yaşayan halklar için devlet, buradaki halklar için bilinen bir olguydu. VIII ile X. yüzyıllar arasında bölgede yaygın siyasi yapı farklı diller konuşan ufak göçebe toplulukların oluşturduğu konfederatif birlikler vardı.⁵ Neredeyse XIX. yüzyıl sonlarına kadar devam eden ticari hareketlilik Darfur'u canlı ve kalkınmış bir coğrafya kıldı. Özellikle Batı Afrika'yı ticari anlamda kıtanın doğusu ile ve Arap yarımadasına bağlayan ekonomik ağın en önemli bağlantı noktası Darfur idi. Geçmişte Arap yarımadasında ve doğuda fazla talep gören ürünler (köle, fildişi, devekuşu tüyü vd.) buralara Darfur üzerinden gelmekteydi. Fakat günümüz ekonomisinde bu ürünlerin önemini yitirmesi Darfur ekonomisini olumsuz etkilemiş ve bölgenin ekonomik canlılığının giderek kaybolmasına sebep olmuştur.⁶ Sömürgeci dönemin başlamasıyla birlikte öncelik yeni ürünlerin ticaretine doğru kaydı. Darfur bölgesi ise hammadde yönünden zengin olmadığı gibi Sudan'ın sahip olduğu kaynakların Avrupa'ya çıkarılmasında stratejik önemi haiz bir konumda da değildi.⁷ Dolayısıyla, Darfur bölgesinde yaşayanlar uluslararası ticarete önemli bir noktada bulunmanın getirdiği avantajı zamanla kaybetmişler ve sadece tarım ve hayvancılık ile uğraşır olmuşlardır.

Yaşanan şiddeti, Darfur'un coğrafi yapısını ve iklim koşullarını kavramadan da anlamak mümkün değildir. Çatışmanın etnik veya dini temelli olmadığını görebilmek için, kısaca da olsa bölgenin coğrafi şartlarından bahsetmek faydalı olacaktır. Sudan'ın Nil nehri civarındaki bölgelerinin aksine Darfur, su kaynağı olarak sadece yağmurlara bağımlıdır. Siyasi olarak Sudan'ın parçası olan Darfur iklim olarak Çad ve Libya ile benzerlik göstermektedir. Darfur iklim koşulları olarak üç bölgeye ayrılmıştır.⁸ Bölgenin kuzeyi kurak çöl iken, Cebel Marra bölgesinin güneybatısı tropik iklimin hakim olduğu, bolca yağış alan verimli topraklara sahiptir. Coğrafi olarak farklılık gösteren ikinci önemli bölge ise Sudanlıların 'Kuz' ola-

⁵ Philip Curtin, "Africa North of the Forest in the Early Islamic Age", *African History: From Earliest Times to Independence*, Eds. Philip Curtin, Steven Feierman, Leonard Thompson and Jan Vansina, 2nd Edition, Longman, New York, 1995, p. 75.

⁶ R. S. O'Fahey, *State and Society in Darfur*, St. Martin's Press, New York, 1980.

⁷ Gérard Prunier, *Darfur: The Ambiguous Genocide*, Revised and Updated Edition, Cornell University Press, 2007.

⁸ Mahmood Mamdani, *Saviors and Survivors: Darfur, Politics, and the War on Terror*, Pantheon Books, New York, 2009, pp. 9-10.

rak adlandıkları, Darfur'un ortasından başlayarak güneye inen ve doğuda Kordofan eyaletine sınır olan bölgedir. Tütün, pamuk, domates ve kavun yetişen bölgede tarım, daha çok yağmur sularına ve yerel sulama yöntemlerine bağımlıdır. Bölgenin kuzeyi ise engin çöllerden oluşmaktadır. Bu coğrafi yapı farklılıklarının bir sonucu olarak Darfur'un orta kesimlerindeki ovalarda yağmura dayalı tarım, güneydeki ovalarda sığır yetiştiriciliği ve kuzey ve kuzeydoğudaki çöllük alanlarda ise deve sahibi göçebe gruplar yaşamaktadır.

Bölgede yağış yılın sadece bir döneminde, Haziran'dan Eylül'e kadar görülür. Yağmurlar kurak kuzey bölgelerde fırtınalara sebep olurken daha sulak olan güney bölgelerde normal düzeyde gerçekleşir. Bölgedeki en yeşil alan kuzeyden güneye uzanan Marra dağı etrafıdır ve tarıma en elverişli alanlar dağın etrafında ve dağlardan başlayan vadilerde yer almaktadır.⁹ Hayvancılık bölgede yaşayanlar için çok önemlidir. Çünkü evliliklerde kız ailesine verilen başlık parası veya cinayet işlendiğinde mağdur yakınlarına verilecek diyet, hayvan verilerek yerine getirilmektedir. Bankaların ve modern ekonominin olmadığı bu ortamda insanların varlıklarını sürdürmelerinin yolu, hayvancılıktır. Rakımı yüksek olan bu bölgede yeşillik alana ve otlığa çok ihtiyaç duyan inek sahibi olmak bile, birçok insan için lüks sayılmakta idi. O yüzden Darfur'da yaşayan insanlardan hayvancılıkla uğraşanlar, inekleri çok fazla tercih etmemekte ve daha çok koyun, keçi veya deve beslemekte idiler.¹⁰

Tam bu noktada son derece önemli bir farka daha dikkat çekmek gerekmektedir: Bahsedilen coğrafi yapı, iklim çeşitliliği ve etnik grup farklılıklarını göz önüne aldığımızda Darfur'daki gruplar arası düşmanlığın kaynakları arasında göze çarpan bir diğer husus ise deve yetiştirenler ile sığır, koyun ve keçi yetiştirenler arasındaki ilişkidir. Beslenme şekillerine göre bölgede yetiştirilen hayvanlar iki gruba ayrılabilir: a) deve b) sığır, koyun ve keçi. İkinci grup hayvanların hayatta kalabilmeleri ve sağlıklı büyüyebilmeleri için otlamaları elzemdir ama develer için bu çok da gerekli değildir. Sığırlar, koyunlar ve keçiler genellikle çimenleri ve hasattan arta kalanları yerken, develer beslenmek için ağaçlara yönelirler. Sosyal yapıya bu açıdan yaklaşan Mamdani, tarımla uğraşan yerleşik gruplar ile ikinci grup hayvan yetiştiren gruplar arasında simbiyotik bir ilişki geliştiğini vurgular.¹¹ Bununla birlikte, yerleşik gruplar ile deve yetiştiren gö-

⁹ Julie Flint and Alex de Waal, *Darfur: A New History of A Long War*, Zed Books, New York, 2008, p. 4.

¹⁰ *Age*, p. 5.

¹¹ Mahmood Mamdani, *Saviors and Survivors*, p. 11.

çebe gruplar arasındaki ilişkilerin çoğu zaman gergin olduğunu hatırlatır. Birçok uzman,¹² Darfur bölgesinde deve yetiştiren göçebe gruplar ile tarımla uğraşan yerleşik gruplar arasında tarih boyunca irili ufaklı birçok çatışmanın yaşandığını kaydetmektedirler. İşte yıllar boyu devam eden bu gerilim, günümüzde yaşanan şiddet olaylarının temelini oluşturan önemli faktörlerin bir tanesidir.

3. Sosyal Yapı ve Arap/Afrikalı Kimliklerinin Oluşumu

Etnik kompozisyon olarak Darfur oldukça heterojen bir yapıya sahiptir. Yazılı ve görsel medyada ‘Darfurlular’ ifadesinin kullanılması bu coğrafyada yaşayanların tek bir etnik kimliği paylaştıkları fikrinin oluşmasına sebep olmaktadır ki bu son derece yanlıştır. Çünkü Darfur’da yüzden fazla etnik grubun bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu gruplar genellikle ‘Arap’ ve Arap olmayan anlamında ‘Zurka’ olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır.¹³ Kuzey Darfur’da hâkim olan ve Abbala denen kırsal alanda yaşayanlar, deve sahibi göçebe Araplar ile Zağava olarak adlandırılan sığır ve koyun yetiştiriciliği ve az da olsa tarımla uğraşan gruplardır. Bölgenin orta kesimlerinde ise Arap olmayan Fur ve Masalit gibi tarımla uğraşan yerleşik gruplar hâkimiyet sürmektedir. Güneyde ise Bakara olarak adlandırılan, Arapça konuşan ve sığır yetiştiriciliği ile geçimlerini sürdüren Arap ve Zurka gruplar iç içe yaşamaktadır.¹⁴ Darfur’da yaşayanların Arap veya Afrikalı olarak tanımlanmalarını sağlayan iki temel etken dikkat göze çarpmaktadır: Yetiştirdiği kültür ve geçimini sağlamak için tarımla mı yoksa hayvancılıkla mı uğraştığı. Bu kimlikler yakın geçmişte oluşmamış, yüzyıllar önce gerçekleşen olaylar ve etkileşimler neticesinde evrilip bugünkü halini almıştır.

X. yüzyılda yaşanan Arap göçleri, günümüzde Sudan’da ve haliyle Darfur’da Arap kimliğinin oluşumunda birincil öneme sahip etken olarak gösterilebilir. Özellikle Abbasi halifeliğinin zayıflayarak gücünü oldukça yitirdiği dönemlerde Arap yarımadasında artan istikrarsızlık ve gıda sıkın-

¹² Salah M. Hassan and Carina E. Ray, *Darfur and the Crisis of Governance in Sudan: A Critical Reader*, Cornell University Press, 2009; Mahmood Mamdani, *Saviors and Survivors: Darfur, Politics, and the War on Terror*, Pantheon Books, New York, 2009; Robert O. Collins, “The Disaster in Darfur in Historical Perspective”, *The Journal of Conflict Studies*, Winter 2006, pp. 25-43; Gérard Prunier, *Darfur: The Ambiguous Genocide*, Revised and Updated Edition, Cornell University Press, 2007.

¹³ Atta El-Battahani, “Ideological Expansionist Movements Versus Historical Indigenous Rights in the Darfur Region of Sudan: From Actual Homicide to Potential Genocide”, *Darfur and the Crisis of Governance in Sudan: A Critical Reader*, Eds. Salah M. Hassan and Carina E. Ray, Cornell University Press, 2009.

¹⁴ Julie Flint and Alex De Waal, *Darfur: A Short History of A Long War*, Zed Books, 2005, p. 4.

tısından dolayı birçok Arap göçebe grup, o dönemde daha müreffeh bir yaşam süren Mısır'a, oradan da Nil nehri boyunca güneye ve güney doğuya doğru göç etmiştir. Göçmen Araplar Sahra çölünün sonuna geldiklerinde dağılmışlar ve o dönemde bölgede bulunan krallıklara katılmışlardır. Çad, Darfur ve Kordofan bölgelerine yerleşen bu göçebe Arap grupları giderek yerel halk ile kaynaşmışlardır. Bu göçebe Arap grupları bir yandan yerli Afrikalılar ile evlilikler yaparak onlara karışmışlar ve zamanla asimile olmuşlardır. Fakat bu dönemde Sahra çölünün güneyinde Arap kültürünün Abbasiler dönemindeki gelişmişlik düzeyi sebebiyle üstün görülmesinden dolayı Arapça birçok Afrikalı grup tarafından benimsendi. Zamanla burada köken olarak Afrikalı ama Arapça konuşan halklar oluştu. Yeni gelişen bu topluluklarda sığır yetiştiriciliğine başlayanlara ise yerel halk Bakara ismini verdi.¹⁵ Günümüzde Darfur'da Bakara olarak anılan grupların kökeni, Arap yarımadasından gelen göçebe Araplara dayanmaktadır. Arap göçlerine ek olarak VIII. yüzyılda ve sonrasında doğu Afrika'dan batıya göç eden Bantu grupları da Darfur bölgesinin sosyal dokusuna etki yapmıştır.¹⁶ Başka tarihçilerin de teyid ettiği üzere, Darfur bölgesi coğrafi yapı itibari ile insanların seyahat etmelerine ve göçlere müsait olduğu için batıdan ve doğudan gelen birçok göç hareketi ile etnik gruplar arası evlilikler Darfur'un sosyal yapısını çeşitlendirmiştir.¹⁷

Bölge insanları kendilerini tanımlama noktasında oldukça esnek ve pragmatisttirler. Çünkü insanlar etnik köken, dil ve din bağlamında kesin çizgilerle ayrışmamışlardır. Darfur bölgesinde yaşayan insanların etnik kimlik tanımında esnek davranmalarının birincil sebebi insanların pragmatik davranmasıdır.¹⁸ Örneğin, siyaset söz konusu olduğunda, etnik kökenini ön plana çıkartarak daha fazla ailenin desteğini kazanmanın yaygın bir siyasi davranış olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan ticaret ile uğraşanlar daha çok bildikleri dilleri ön plana çıkarmaya ve kendilerini bildikleri ve konuştukları diller ile tanımlamaya özen göstermektedirler. Çünkü ne kadar çok dil bilinirse o kadar çok fazla insanla ve grupta iletişim içinde olunabilecektir.

¹⁵ Philip Curtin, "Africa North of the Forest in the Early Islamic Age", *African History: From Earliest Times to Independence*, Eds. Philip Curtin, Steven Feierman, Leonard Thompson and Jan Vansina, 2nd Eds. Longman, New York, 1995, pp. 84-85.

¹⁶ *Age*, p. 84.

¹⁷ Yusuf Fadl Hasan, *The Arabs and The Sudan*, Edinburgh University Press, 1967.

¹⁸ Julie Flint and Alex De Waal, *Darfur: A Short History of A Long War*, Zed Books, 2005, p. 5.

Darfur bölgesinde insanlar benimsediği kültüre, yaşam tarzına veya geçim sağladığı sektöre göre de Arap veya Zurka olarak adlandırılmaktadır. Bu yüzdendir ki, Darfur’da insanların etnik kökenlerini belirlemek kolay değildir. Geçmişte bölgeye gelen göçebe Arap topluluklarından, deve yetiştiriciliği ile uğraştıkları için daha çok Darfur’un kurak ve çöllük bölgelerinde yaşayanlara Arap denirken, yaylacılık ve tarım ile uğraşan gruplar da yer yer Zurka olarak adlandırılmıştır. Flint ve de Waal tarafından güzel bir örnekle anlatıldığı gibi, eğer bir Fur veya Tunjur köylüsünün sahip olduğu hayvan sayısı artarsa ve mevsim şartlarına göre farklı yörelere göç ederek yaşamaya başlarsa bu köylü Zağava, hatta Arap olarak adlandırılmaya başlanır.¹⁹

Darfur’un çoğunluğu kendisini Afrikalı (Zurka) olarak tanımlamakta ve bazı grupların kendi ana dillerini korumalarına rağmen herkes Arapça konuşmaktadır.²⁰ Yani Arapça Darfur bölgesinin ve Sudan’ın ortak dili (lingua franca) olarak kabul edilmektedir. Arap/Afrikalı kimlikleri bölge insanının biyolojik özelliklerinden dolayı değil, yukarıda belirtildiği gibi göçmen ve yerleşik gruplar arasındaki geçim tarzına dayalı ayırım ve rekabetten dolayı verilmiştir.²¹ Yoksa Arap denen insanlar Afrikalı denen insanlardan daha açık tenli değildir. Örneğin, Dinka halkı ne Arap kültürünü benimsemiş ne de Müslüman olmuşlardır ama bazen ‘Arap’ olarak anılırlar.

Günümüzde Sudan’daki nüfus sayımlarında insanlara Arap veya Afrikalı (Zurka) olup olmadıkları sorulmamaktadır. Ancak bu soru İngiltere’nin sömürgeci olduğu dönemde sorulmaktaydı. Bunun sebebi ise İngiliz yöneticilerin Arap etnik grubunu Zurkalara üstün görmeleri idi.²² İngiliz sömürge yönetimince 1956 yılında Sudan’da yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Sudanlıların %39’u kendisini Arap kökenli olarak tanımlarken %55’i kökenlerini Zurka (Afrikalı) olarak belirtmiştir. Kendisini Zurka (Afrikalı) olarak tanımlayanların %30’u Darfur bölgesinde değil, güney Sudan bölgesinde yaşamaktayken %25’i Darfur’da Araplarla birlikte hayat sürmekteydiler.²³ Tüm bunlar göz önüne alındığında Darfur’da kimin Arap kimin

¹⁹ Age, p. 3.

²⁰ Abdullahi Osman El-Tom, “Darfur People: Too Black for the Arab-Islamic Project of Sudan”, *Darfur and the Crisis of Governance in Sudan: A Critical Reader*, Eds. Salah M. Hassan and Carina E. Ray, Cornell University Press, 2009, p. 85.

²¹ Mahmood Mamdani, *Saviors and Survivors: Darfur, Politics, and the War on Terror*, Pantheon Books, New York, 2009.

²² Julie Flint and Alex de Waal, *Age*, p. 11.

²³ Scopus S. Poggio, *The First Sudanese Civil War*, Palgrave Macmillan, 2009, pp. 14–15.

Arap olmadığını belirlemek oldukça zordur. Sudan'ın Arapları da Afrikalıları kadar o toprakların yerlisidirler. Darfur'da 'Arap' olarak tanımlanan gruplar ile Afrikalı olarak tanımlanan gruplar arasındaki fark, bir Ürdünlü ile Kamerunlu arasındaki fark gibi değildir. Dolayısıyla, Darfur'da yaşanan şiddet olaylarında Araplar, yerli Afrikalıları öldürüyor şeklinde bir ifade gerçekleri yansıtmamaktadır.

4. Darfur Sorununun Arkasındaki Sebepler

Hayatta kalma mücadelesi veren, geçim tarzları farklı gruplar arasındaki gerginlikler, mevcut krizi açıklamak için bize yardımcı olsa da tek başına yetersizdir. Yaşanan iç savaşın arkasında daha başka birçok sebep vardır. Sömürgeci yönetimin uygulamalarının bölgede sebep olduğu değişiklikler ve bunların günümüze yansıyan etkileri, Darfur bölgesinin bağımsızlık sonrası ihmal edilmesi ve yeterince kamu yatırımı çekememiş olması, Çad'da yaşanan iç savaş ile Sudan hükümetinin olaya müdahil olması ve Sudan hükümeti ile bağımsızlıklarını Temmuz 2011'de kazanan ülkenin güneyi ile verilen mücadele bunlardan bazılarıdır. Darfur'da yaşanan iç savaşın başka sebeplerinden de elbette bahsedilebilir. Burada sözü edilen belli başlı sebepler kısaca ele alınacaktır. Bu sebeplerden her biri yaşanan iç savaşın ortaya çıkmasında pay sahibidir. Collins tarafından da ifade edildiği gibi, mevcut durumu anlayabilmek için Darfur'daki mevcut krizin arkasında birçok sebebin hepsini birden göz önüne almak gerekmektedir.²⁴ Şüphesiz bu sebepler arasında en önemlisi, bölgenin geçmişte sömürgeci yönetimler altına girdiği gerçeği ve bu yönetimlerin geriye bıraktıklarıdır. Şayet Afrika'da bir iç savaştan bahsedilecekse, savaşın yaşandığı yerin sömürge dönemi iyi araştırılmalıdır. Ali Mazrui'nin enfes ifadesiyle anlatmak gerekirse, Afrika'da yaşanan savaşların rengi siyahtır, ama bu savaşların kökleri beyazdır.²⁵ Dolayısıyla, diğer sebepleri ele almadan önce sömürgeciliğin Darfur'da iç savaş yaşanmasında ne tür bir rolü olduğunun incelenmesi daha doğru olacaktır.

4.1. Sömürgeciliğin Etkileri ve Ulus Devlete Geçiş

Günümüzde Afrika'da yaşanan birçok sorunun ortaya çıkmasında sömürgeci yönetimlerin geride bıraktıkları sosyal, siyasi ve ekonomik düzeyin etkili olduğu bilinmektedir. Bu düzenin önemli bir unsuru da Avrupalı

²⁴ Robert O. Collins, "The Disaster in Darfur in Historical Perspective", *The Journal of Conflict Studies*, Winter 2006, p. 27.

²⁵ Ali Mazrui, "Conflict in Africa: An Overview", Eds. Alfred Nhema and Paul Zeleza, *The Roots of African Conflicts: The Causes & Costs*, James Jurrey Ltd., Oxford, 2008, p. 36.

sömürge yönetimlerinin ulus devlet yapısını Afrika'ya bire bir uygulamış olmalarıdır. Hâlbuki Sahraaltı Afrika'da sömürgecilik öncesi devlet, kavram ve yapı olarak Avrupa'dakinden oldukça farklıydı. Afrika'da devlet/yönetici, sahip olduğu gücü, yönetimi altındaki topraklardaki vatandaşlarına sadece müreffeh bir yaşam kurmak için değil, geliri adil dağıtmak için kullanırdı.²⁶ Birinci Dünya Savaşı öncesine kadar Sahraaltı Afrika'da tek tip bir devlet yapılanması yoktu. Afrika'da, günümüz Avrupa'sında kabul gören, herkese uyduğu ve uyacağı varsayılan tek bir modelin aksine, siyasi çeşitlilik göze çarpmakta idi. Herbst tarafından da ifade edildiği gibi, kıtanın farklı yerlerinde fiziki ve ekonomik şartlara göre değişen farklı siyasi yapılanmalar bulmak mümkündür.²⁷ Ancak, XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında bu siyasi çeşitlilik sömürgeci ülkelerin işgalleri ile birlikte yerini Avrupa usulü ulus devletlere bıraktı.²⁸

Birçok Afrika ülkesi gibi Darfur'da da tek bir siyasi yapı yoktu. Darfur bölgesi, orada yaşayan etnik gruplar arasında 'dar' (vatan) denen ülkelere bölünmüştü. Birçok etnik grup Darfur bölgesinde kendi 'dar'larında varlıklarını sürdürmekteydi. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, iklim şartları veya yağmur yağışlarındaki azalmadan dolayı bir 'dar' mensubu grup diğer 'dar'lara göçebiliyordu ve bu son derece yaygın bir uygulamaydı.²⁹ Ayrıca, insan grupları kendisine sahip çık(a)mayan 'dar'ı terk edip başka bir siyasi yapıya yani 'dar'a dâhil olabiliyordu. Göçmen gruplar yağın yağmur miktarına bağlı olarak hayvanlarına yeni otlaklar bulmak amacıyla yılda bir veya iki kere 600–800 km yürüyerek hayvanları için yeni yerler aramaktaydılar. Tarımla uğraşan gruplar ise kuraklaşan yerlerden ayrılarak daha sulak ve verimli toprak aramaya çıkarlardı. Bu gerçek kaçınılmaz olarak bölgede canlılık ve hareketlilik doğurmaktaydı. Bu durum ise hareketliliğin olduğu bölgeyi ve yurtlarında uzun süre durmayan grupların yönetilmesini son derece zor kılmaktaydı.³⁰ Bu hareketlilik her zaman

²⁶ Robert H. Bates, *Essays On the Political Economy of Rural Africa*, Cambridge University Press, 1983, p. 38-45.

²⁷ Jeffrey Herbst, *States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control*, Princeton University Press, 2000, p. 55.

²⁸ Konuyla ilgilenenler yine Jeffrey Herbst tarafından kaleme alınan şu makaleden de istifade edebilirler: "Responding to state failure in Africa", *International Security*, Vol. 21, No. 3, Winter 1996-1997.

²⁹ Atta El-Battahani, "Ideological Expansionist Movements versus Historical Indigenous Rights in the Darfur Region of Sudan: From Actual Homicide to Potential Genocide", *Darfur and the Crisis of Governance in Sudan: A Critical Reader*; Alex de Waal, "Making Sense of Chad", <http://mrzine.monthlyreview.org/2008/dewaal060208.html>. Erişim: 12.10.2010.

³⁰ R. S. O'Fahey, "Conflict in Darfur: Historical and Contemporary Perspectives", *Environmental Degradation As a Cause of Conflict in Darfur*, Conference Proceedings, p. 1.

sorunsuz olmuyordu, bazen ufak çaplı şiddet olayları yaşanıyordu. Bölgenin sömürgeci yönetim altına girmesiyle Sudan'a bağlanmasının ardından insanlar yaşadıkları 'dar' içinde sahip oldukları ayrıcalıkları herkesle paylaşmak durumunda kaldılar. Çünkü artık herkes Sudanlı olmuştu ve 'dar' yerine ulus devlet vardı. Khalid, bu hususun altını çizerek Darfur'da yaşanan krizi geleneksel 'dar' anlayışı ile modern vatandaş anlayışının bir çatışması olarak tanımlar.³¹ Diğer bir ifadeyle, Darfur sorunu, anayasal haklara sahip olmak isteyenler ile geleneksel 'dar' haklarına sahip olmak isteyenlerin mücadelesidir. Her ne kadar anayasal bir düzen, ilk planda etnik gruplar arası ilişkileri düzenleyici ve şiddeti önleyici bir mekanizma olarak görülse de, o dönemde böylesi bir düzeni işletecek kurumların olmayışı ve aşağıda da belirtileceği üzere, XIX. yüzyılın ikinci yarısında kurulan kurumların işlevini yerine getiremeyişi, geleneksel düzeni, haklar nezdinde daha güvenli ve istikrarlı kılmıştır.

Sömürgeci yönetimlerin etkileri bugüne yansıyan bir diğer uygulaması ise kurdukları sistem ile etnik gruplar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözen yerel mekanizmaların lağv edilmesidir. Sömürgeci güçler Afrika'da ele geçirdikleri topraklarda uygulanmakta olan çatışma çözüm yöntemlerini yok etmiş ve yerlerine etkin çalışacak yeni kurumlar da kuramamıştır.³² Hâlbuki Darfur bölgesinde geçmişte bölge insanlarının oluşturduğu birçok mekanizma etnik gruplar arasında çatışmaların çıkmasını önlemekte, çatışma olduğunda ise arabuluculuk yapmakta oldukça başarılıydı. Örneğin Darfur bölgesinde geçmişte yaygın olan tarikatlar, Kuran kursları ve benzeri dini kurumlar, bölgede yaşayan farklı etnik gruptan genci bünyesine alarak farklı kültürler ile tanışılmasını ve farklılıklara saygı göstermeyi öğretmiştir.³³ Ayrıca, gruplar arasında gerginliğin arttığı durumlarda bölgede yaşlı, bilgili ve saygın kişilerin arabuluculuğuna başvurulduğu, 'Cudiyye' denilen mekanizma sömürgeci yönetimlerin kendi mahkemelerinin tanınmasını sağlayabilmek için kaldırılmıştır.³⁴ Ama yerine başka bir mekanizma tesis edilememiştir.

Bir toplum içinde bireyler ve gruplar arasındaki ilişkileri bir düzen içinde sürdürmeye yarayan idari ve adli mekanizmalar ve kurumlar orta-

³¹ Mansour Khalid, "Darfur: A Problem within a Wider Problem", *Darfur and the Crisis of Governance in Sudan: A Critical Reader*, Eds. Salah M. Hassan and Carina E. Ray, Cornell University Press, 2009.

³² Ali Mazrui, *Conflict in Africa*, p. 37.

³³ Adam Azzam Mohamed, "Indigenous Institutions and Practices Promoting Peace and/or Mitigating Conflicts: The Case of Southern Darfur of Western Darfur", *Environmental Degradation As a Cause of Conflict in Darfur*, Conference Proceedings, p. 70.

³⁴ *Age*, p. 72.

dan kalkarsa o toplumda kalkınmanın ve istikrarın sürmesi beklenemez. Sömürgecilik döneminde Darfur'da uygulanan İngiliz politikaları bölgedeki yaşamın düzenli bir şekilde devamını sağlayan kurumları ortadan kaldırmış ve yerlerine yenileri etkin olarak kurulamamıştır. Bunun bir sonucu olarak Darfur bölgesinde gruplar arası ilişkiler de sömürgecilik öncesi kadar barışçıl ve düzenli olmamıştır.

4.2. Artan Nüfus ve Hayvancılık, Azalan Verimli Topraklar

Önceki bölümlerde Darfur'da yaşayan grupların tarım veya hayvancılıkla uğraştıklarına göre farklı etnik aidiyet kazandıklarından bahsedilmişti. Ayrıca genelde Sudan'da ve özelde ise Darfur bölgesinde tarıma elverişli yayların ve otlakların fazla olmadığı vurgulanmıştı. Yukarıdaki tartışma ışığında coğrafi ve sosyal alanlarla ilgili başka faktörler de Darfur'da şiddet olaylarının patlak vermesinde rol oynamıştır.

Darfur'da yerleşik yaşam süren gruplar için tarımdan sonra ikinci en önemli ekonomik aktivite hayvancılıktır. Özellikle 1970'li yıllardan sonra Sudan hükümetleri ülkede hayvancılığı desteklemişlerdir. Bunun bir sonucu olarak, elimizde net rakamlar olmamakla birlikte Sudan'da ve Darfur'da hayvan sayısının arttığına inanılmaktadır. Bu artışın arkasında iki temel sebep görülmektedir: Hükümet tarafından sağlanan hayvan hastalıklarını önleyici sağlık hizmetleri ve özellikle Arap yarımadasındaki ülkelerden gelen et talebindeki artış. Sonraları, kuzey Darfur'da ve başka bölgelerde darı yetiştiren gruplar da hayvancılıkla uğraşmaya başlamışlardır. Çünkü ticaret hadleri hayvancılık lehine gelişmiştir. Ancak hükümetler, hayvancılıkla uğraşanlara destek verirken bu gruplara besin yetiştirebilecek gruplara (göçebe gruplar gibi) destek sağlamamıştır. Bunun neticesinde ise hayvancılıkla uğraşanlar besin bulmakta zorlandıkları için tarımla uğraşan, yeşilliğin bol olduğu otlak bölgelerine taşınmışlardır.³⁵ İnsanlar düşük verimle tarım yapmaktansa hayvancılıkla uğraşmayı tercih ederken bölgedeki tarım üretiminde de düşüş başlamıştır. 1960'lı yıllardan itibaren bölgeye düşen yağmur miktarındaki azalmaya paralel olarak yağmur suyuna dayalı tarım ürünlerinde de azalma olmuştur.³⁶

Bahsettiğimiz bu gelişmeler eğer Darfur bölgesinde nüfusta fazla bir artış gerçekleşmeseydi bölge için ciddi bir problem teşkil etmeyecekti. Fakat bağımsızlığından bu yana Sudan devletinin toprakları genişlemedi

³⁵ Abduljabbar Abdalla Fadul, "Natural Resource Management for Sustainable Peace in Darfur", *Environmental Degradation As a Cause of Conflict in Darfur*, Conference Proceedings. pp. 37-38.

³⁶ Ibid, p. 36, 38.

ve Darfur'un nüfusu ise ciddi oranda arttı. Tablo-1'de görüldüğü üzere Darfur'da nüfus yoğunluğu yaklaşık 45 yıllık bir süre zarfında altı kat artmıştır. Buna ek olarak, kendi bölgelerinde yağış olmadığı zamanlarda giderek azalan verimli yeşillik alanlara geçici olarak yerleşmek isteyen göçebe gruplar ile yerleşik gruplar arasında gerginlikler yaşanmaya başlamıştır. Örneğin, 1923–2003 arasında Darfur'da etnik gruplar arasında 39 ciddi çatışma kaydedilmiştir ve bu çatışmaların 29'unda göçebe gruplar bir şekilde taraftır.³⁷

Tablo 1: Darfur'da Nüfus Yoğunluğu Değişimi (1956–2002)³⁸

Yıl	Nüfus	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km ²)
1956	1.080.000	3
1973	1.340.000	4
1983	3.500.000	10
1993	5.600.000	15
2003	6.480.000	18

Bölgenin çoğunluğunun kurak ve çöl alanlarla kaplı olduğu, tarım üretiminin giderek azaldığı ve hayvancılığın arttığı dikkate alındığında, Darfur'da hükümet güçleri ile Sudan Özgürlük Hareketi ve Adalet ve Eşitlik Hareketi arasında büyük çapta çatışmalar çıkmadan çok daha önce de Darfur bölgesindeki etnik gruplar arasında var olan gerilimlerin ve ufak çaplı çatışmaların neden yaşandığı daha iyi anlaşılabilir.

4.3. Darfur'a Dönük İhmal ve İlgisizlik

Darfur bölgesinde geçmişte var olan krallıklar bir güven ortamı tesis etmiş ve halkına yaşayabileceği bir düzen kurmuştur. Bu devlet geleneği ile büyüyen nesiller, günümüzde en azından temel bazı ihtiyaçlarının Hartum'daki Sudan hükümetlerince karşılanmayışı nedeniyle modern hükümetlere karşı hoşnutsuzluk beslemişlerdir. Hartum'daki merkezi hükümetlerin bağımsızlık sonrasında Darfur'un kalkınmasını ihmal etmesi ve Nil havzasına yapıldığı kadar yatırım yapılmaması, batı Sudan halkını incitmiştir. 1983–1984 yıllarında yaşanan kuraklık ve bu afetin Hartum hükümeti tarafından kötü yönetilmesi bölge halkının hoşnutsuzluğunu daha da artırmıştır. Kuzey Darfur'daki ölçümlere göre yıllık yağış miktarı 1983 yılında 83 mm'ye düşmüştü. 1941 – 1980 arası ortalama yıllık yağış

³⁷ Ibid, p. 39.

³⁸ Ibid, p. 35.

miktarının 380 mm olduğu düşünülürse kuraklığın boyutu daha iyi anlaşılabilir.³⁹ Bölgesel ve uluslararası organların Numeyri hükümetini eğer gıda yardımı ayarlanmaz ve gerekli tedbirler alınmazsa bir afetin kaçınılmaz olduğu konusunda uyarmalarına rağmen Numeyri hükümeti kuraklığın insanlar üzerindeki etkisini iyi hesaplayamamış ve yaklaşan afeti küçümsemiştir. Uluslararası toplumun sağladığı karşılıksız gıda yardımı ise yetersiz kalmıştır. O dönemde zor şartlar altında hayatta kalma mücadelesi veren Darfur'daki gruplar arasında ufak çaplı çatışmalar yaşanmıştır.

Darfur Sultanlığı'nın siyasi varlığı sona erdikten sonra Hartum'daki yönetimler bölge insanına yönelik yeterince yatırım yapmamışlardır. Sömürgeci yönetimler bölgenin büyükbaş hayvan kapasitesini Avrupa'nın ihtiyaçlarını karşılamak için kullanırken, bölgede yetişen hammaddeleri ihraç etmenin dışında bölgeye katma değer katacak ve yatırımlara dönüştürecek adımlar atmamışlardır. 1940'lı yıllara kadar Darfur'da kadın doğum hastanesinin olmayışı Darfur'un ihmal edilmişliğini anlatmak için çarpıcı bir örnek olarak zikredilebilir.⁴⁰ Yirminci yüzyılın ikinci yarısında artık bağımsızlığına kavuşan Sudan'ın bir parçası olan Darfur, Hartum'daki iktidar savaşlarının gölgesinde kalmış ve siyasetçilerin yatırım yapmaktan çok askeri yöntemlerle komşu ülkelerden korumaya çalıştığı bir bölge haline gelmiştir. Özetlemek gerekirse, sömürgecilik dönemi ile beraber yeniden oluşturulan siyasi yapı, Darfur bölgesinde yaşayan insanların sorunlarına çözüm bulmalarını zorlaştırmıştır.

4.4. Çad İç Savaşı ve Çad-Sudan Gerginliği

Hartum'daki hükümetler için batı Sudan'ın güvenliği her zaman bir endişe kaynağı olmuştur. Collins, günümüzdeki sorunun ihmal, kötü yönetim ve ırkçılık neticesinde aniden kendi kendine patlak veren olaylar şeklinde yorumlanmasının doğru olmayacağını vurgulamaktadır.⁴¹ Bununla beraber, asıl önemli faktörün Darfur'un da parçası olduğu Çad havzasının kontrolü için 40 yıldır sürdürülen mücadele olduğunu öne sürmektedir. Sudan topraklarında yer aldığı için Nil havzasında değerlendirilen Darfur aslında Nil havzası içinde değil, Çad gölünün havzası içinde yer almaktadır. Gerçekten de Darfur'daki grupların çoğunluğu kendilerini Nil

³⁹ J. Milliard Burr and Robert O. Collins, *Requiem for the Sudan: War, Drought, and Disaster Relief on the Nile*, Westview Press Inc, 1995, p. 20.

⁴⁰ Julie Flint and Alex De Waal, *Darfur: A Short History of A Long War*, Zed Books, 2005, p. 13.

⁴¹ Robert O. Collins, "The Disaster in Darfur in Historical Perspective", *The Journal of Conflict Studies*, Winter 2006, p. 27.

havzasında yaşayan Sudanlılardan ziyade, Çad'ın doğusunda yaşayan hı-sımlarıyla ilişkilendirirler.⁴² Darfur bölgesinin doğusunda dağlık alanların bulunması, sanki bu bölgenin Sudan'dan doğal yollarla ayrılmış olduğu izlenimini vermektedir. Bu yüzden Sudanlı yöneticiler Darfur'u, ülkelerinden ayrılma potansiyeli olan ve komşu ülkelerin nüfuzuna açık bir bölge olarak görmüşlerdir.

Bu coğrafi ve sosyal yapıyı fark eden Çad hükümetleri, Darfur bölgesini topraklarına katmak için Sudan ile uzun yıllar süren silahlı mücadelelere girişmişlerdir. Çad ile mücadele etme yollarını arayan Sudan hükümetleri 1980'lerde Çad ile ilişkileri kötü olan Libya ile işbirliğine gitmeye karar vermişti. Bu bağlamda Sudanlı yöneticiler, Libya ile Çad arasındaki gerilimden faydalanma ümidiyle Libya ile yakınlık kurarak bu sorunu aşma yoluna gitti. Sudan, Libya silahlı kuvvetlerinin Darfur bölgesini Çad'a karşı verdikleri mücadelede bir üs olarak kullanmalarına göz yumdu. Bu dönemde Çad'a karşı savaşanlar Libyalı güçler idi ve Darfur'daki grupların çoğu bu savaşın bir parçası olmamışlardır. Ancak, bölgeye getirilen yüklü miktardaki silah ve askeri mühimmat sonucunda bölgedeki suç oranı ve küçük çaplı şiddet olaylarında bir artış görülmüştür.⁴³ Kendi savaşları olmasa da Darfur topraklarında sürdürülen savaş Darfurluları ister istemez olumsuz anlamda etkilemiş, bölgede güvensiz bir ortam oluşturmuş ve kalkınmayı geciktirmiştir.

Çad'da 1965 yılından beri devam etmekte olan iç savaşın en yoğun yaşandığı bölge ise Çad'ın doğu sınırları, yani Darfur bölgesinin hemen batısıdır. Demokratik Değişim için Birleşik Cephe (United Front for Democratic Change), 1990'dan beri Çad Devlet Başkanı olan Idris Debbi'yi iktidardan indirmeyi hedeflemektedir ve Çad hükümeti tarafından terörist örgüt olarak tanımlanmaktadır. Çad hükümeti, Sudan hükümetinin bu örgüte yardım ve yataklık sağladığını iddia ederek 2005 yılında resmen savaş ilan etmiştir. De Waal'in belirttiği gibi, çoğu kez Çad'da yaşanan bu iç savaşın, Darfur'dan yayıldığı söylenir ama aslında Darfur'daki savaş Çad'dan doğuya doğru yayılmıştır. Darfur'da savaşan milislerin çoğunun Çadlı olduğu ve Çad ordusunda ve DDBC'de bulunduğu iddia edilir.⁴⁴

⁴² Ibid.

⁴³ Gérard Prunier, *Darfur: The Ambiguous Genocide*, Revised and Updated Edition, Cornell University Press, 2007.

⁴⁴ Alex De Waal, "Making Sense of Chad", <http://mrzine.monthlyreview.org/2008/dewaal060208.html>. Erişim: 12.10.2010.

4.5. Güney Sudan Sorunu

İngiltere’den 1956 yılında bağımsızlığına kavuşmadan bir yıl önce ülkenin, kuzeylilerin etkisinde kalacağını ve ihmal edileceklerini düşünen güneylilerin kendi devletlerini kurma hedefiyle başlattıkları silahlı mücadele yaklaşık yarım yüzyıl sürdü. Ocak 2005’te imzalanan anlaşma ile sona eren iç savaş sırasında SPLA güçleri mücadelelerini yaymak için Darfur bölgesini de kullanmak istediler. Hartum hükümeti ise SPLA güçlerinin kuzeye, Darfur’a doğru ilerlemelerini engellemek için güney Sudanlılara karşı koyacak milis güçleri destekledi. Bugün ‘Cancavid’ olarak andığımız bu güçler aslında Darfur bölgesini savunmak amaçlı kurulmuştu.⁴⁵ Cancavid, El-Mehdi hükümeti tarafından 1987’de Güney Kordofan eyaletinde Bakara denen hayvancılıkla uğraşan gruplardan oluşan milis güçlerdir. ‘Cancavid’ denince organize birlikler değil, aksine bağımsız hareket eden ve kanunlara uymayan küçük gruplar anlaşılmalıdır.⁴⁶ Ancak güney-kuzey savaşının yumuşaması ve Hartum hükümetinin SPLA ile anlaşmaya varması sonucu Cancavid güçleri varlık sebeplerini giderek kaybettiler. Bu dönem içinde ise göçebe hayat tarzına sahip olan Cancavidler sahip oldukları gücü kötüye kullanarak yerleşik ve tarımla uğraşan Darfur’daki bazı gruplara saldırmaya başladılar.⁴⁷ El-Tom’a göre Darfur’da yaşayan gruplar ayrılıkçı sebeplerle ve bağımsız bir devlet kurma niyetiyle Hartum hükümetine karşı silahlanmamışlardır.⁴⁸ Darfur’daki gruplar, Hartum’daki yöneticilerin kendilerini savunamadıklarını görünce Cancavid güçlerinin keyfi zulmüne karşı koymanın yolunu silahlı mücadelede görmeye başlamışlardır. El-Tom, Darfur’daki tarımla uğraşan yerleşik grupların 2000’li yılların başında bir yol ayrımına yaklaştıklarını ve yaşadıkları haksızlıklara sessiz kalmak ya da silahlı mücadele vermek arasında seçim yapmak zorunda kaldıklarını vurgulamaktadır.

Özetlemek gerekirse Darfur sorunu uluslararası medyada bahsedildiği gibi, Sudan hükümetinin Darfurluların bağımsızlık taleplerini bastırmak için verdiği bir savaş veya Sudan topraklarına sonradan Arapların hâkim

⁴⁵ Julie Flint and Alex De Waal, *Darfur: A Short History of a Long War*, pp. 56-63.

⁴⁶ Mahmood Mamdani, *Saviors and Survivors: Darfur, Politics, and the War on Terror*, Pantheon Books, New York, 2009.

⁴⁷ Adam Keith, “African Union in Darfur: An African Solution, but Still A Global Problem”, *Journal of Public and International Affairs*, Vol. 18, Spring 2007, p. 151.

⁴⁸ Abdullahi Osman El-Tom, “Darfur People: Too Black for the Arab-Islamic Project of Sudan”, *Darfur and the Crisis of Governance in Sudan: A Critical Reader*, Eds. Salah M. Hassan and Carina E. Ray, Cornell University Press. 2009.

olduğu Sudan hükümetinin yerli Afrikalıları ortadan kaldırmayı planladıkları bir sindirme operasyonu değildir. Sorunu, bir anda patlak veren bir güvenlik sorunu olarak değil, farklı boyutları olan bir mücadele olarak görmek daha doğru olacaktır.

5. Soykırım Tartışmaları

Darfur'da yaşanan iç savaşı ABD'nin Dışişleri eski Bakanı Collin Powell dâhil birçok kişi soykırım olarak nitelendirmiştir. Buna sebep olarak da bir etnik grubun (Afrikalıların yani Zurkaların) hedef alındığını öne sürmektedirler. Diğer taraftan ise, Darfur için soykırım nitelmesini kullanmayanların da önemli tezleri bulunmaktadır. Öncelikle Darfurlular belirli bir etnik veya dini bir grup değildir. Şimdiye kadar detaylıca izah edildiği gibi Darfur'da birçok farklı etnik grup yaşamaktadır. Savaşın her iki tarafında da hem Arap hem de Afrikalı olarak nitelendirilen gruplar, hatta Çadlılar vardır. Ayrıca çatışmanın her iki tarafı da Müslümandır. İkinci olarak, doğrudan ölümler şimdiye kadar gerçekleşen ölümlerin %35'ini oluşturmaktadır. Yerlerinden olan kişi sayısı doğrudan öldürülen insan sayısından 17 kez daha fazladır.⁴⁹ Evlerini terk etmek ve mülteci kamplarına yerleşmek zorunda kalan insanlar arasında sağlık sorunlarından dolayı hayatını kaybeden insan sayısı da oldukça fazladır. Fakat hükümetin, kısıtlamalar yüzünden gerçekleşen dolaylı ölümlerden de sorumlu tutulması gerektiğini savunanlar da bulunmaktadır.

İki husus vardır ki sorunu daha karışık hale getirmektedir. Birincisi niyettir. Örneğin, BM araştırma komisyonu Darfurluların ortadan kaldırılmasına yönelik bir niyet tespit etmemiş, aksine Sudan hükümetinin tüm insan hakları ihlallerini iç karışıklığı bastırma adına yapmış olduğuna kanaat getirmiştir. İkinci husus ise uluslararası anlaşmadaki “kısmen” ibaresidir. Anlaşma net bir rakam belirtmediğinden soykırım olabilmesi için ölümlerin sayısının ne kadar olması gerektiği belli değildir. Örneğin 10 milyon nüfusa sahip bir grupta 100 bin kişi öldürüldüğünde toplam nüfusun yüzde biri ortadan kaldırılmış demektir. Şayet grup nüfusu 1 milyon ise 100 bin kişi öldürüldüğünde toplam nüfusun yüzde onu hayatını kaybetmiş olacaktır. Darfur olayında en yüksek rakamları alırsak, 300 bin olan toplam ölü sayısı, 6 milyon olan Darfur nüfusunun yüzde beşine tekabül etmektedir. Ancak Ruanda olayında ise en düşük tahminlere göre 500 binden fazla

⁴⁹ Scott Straus, “Rwanda and Darfur: A Comparative Analysis”, *Genocide Studies and Prevention*, Vol.1, No.1, July 2006, p. 43.

Tutsi öldürülmüştü ve bu rakam Ruanda'daki tüm Tutsilerin yüzde yetmiş beşine tekabül etmektedir.⁵⁰ Dolayısıyla, eğer yaşanan şiddet olaylarını net bir biçimde tanımlamak istiyorsak soykırım anlaşması gözden geçirilebilir ve en azından oransal bir eşik belirlenebilir.⁵¹

Kısacası, Darfur sorunu için soykırım, etnik temizlik veya daha başka ağır bir nitelemede bulunmak kolay değildir. Soykırım etiketini kullananlar da kullanmayanlar da çeşitli sebepler öne sürmektedirler. Straus, Darfur'da yaşananları Ruanda soykırımı ile karşılaştırmakta ve “*Darfur'daki şiddet açık bir şekilde belirli bir etnik grubun ortadan kaldırılması olarak nitelendirilemez*” sonucuna varmaktadır.⁵²

5. Sonuç

Darfur sorunu, Sudan'dan ayrılarak bağımsız bir devlet kurmak amacıyla merkezi hükümete karşı isyan edenlerle bu isyanı bastırmak isteyen Sudan yönetiminin bir halkı toptan ortadan kaldırma girişimi değildir. Darfur sorunu birbiriyle alakalı dâhili ve harici gelişmelerin bir sonucudur. Güney Sudan'daki iç savaş merkezi hükümete karşı başlatılmış bir isyan iken, Darfur'daki çatışma yerleşik gruplar ve göçmen gruplar arasında 1987–89 arasında başlamıştır.⁵³ Darfur'daki savaşın tarafları saflarını etnik kökenlerini temel alarak belirlememişlerdir.

Darfur'da iç savaşın ortaya çıkmasının arkasında, a) sömürgecilikle birlikte var olan siyasi düzen yerine ulus devlet ve merkezîyetçi yapının getirilmesi, b) geleneksel çatışma çözüm mekanizmalarının kaldırılıp yerine yeni sistemlerin konulamamış olması, c) göçebe ve yerleşik gruplar arasında doğal kaynaklar üzerinden yaşanan mücadele, d) Sudan hükümetlerinin Darfur bölgesini ihmal etmeleri ve yeterli yatırım yapmamaları, e) Çad'da ve güney Sudan'da yaşanan çatışmalar gibi birçok sebep vardır.

Darfur sorununu bu derece açıkça anlatan eser ve kaynakların varlığına rağmen bir takım batılı çevreler sorunu “soykırım” olarak tanımlamada ısrar etmekte, farklı rakamlar ortaya atmakta ve askeri bir müdahale

⁵⁰ *Ibid*, p. 43.

⁵¹ Scott Straus, “Darfur and the Genocide Debate”, *Foreign Affairs*, January/February 2005.

⁵² Scott Straus, “Rwanda and Darfur: A Comparative Analysis”, *Genocide Studies and Prevention*, Vol.1 No.1, July 2006, p. 51.

⁵³ Mahmood Mamdani, *Saviors and Survivors*, p. 71.

için lobicilik yapmaktadırlar. Buna yol açan durum, 11 Eylül 2001 sonrası başlayan ‘teröre karşı küresel savaş’ söylemidir. Batı’ya karşı tavır takınan, Çin ve Rusya ile yakınlık kuran Sudan hükümeti ‘terörist’ olarak nitelendirilmeye müstahak görülmüştü. Darfur’daki karışıklığı bastırmak için askeri seçeneği tercih eden Hartum hükümeti, uluslararası ‘yardım’ kuruluşları ve medya kurumları tarafından yaygınlaştırılan yanlış bilgiler ile zor durumda bırakıldı.⁵⁴ Bu hususu konumuzla da ilişkilendirerek bir örnekle noktalayalım:

Sudan hükümetine karşı uluslararası bir askeri müdahale ile tıpkı Irak gibi El-Beşir hükümetini alaşağı ederek uluslararası toplumun desteklediği bir hükümet kurulmasını isteyenlerin başında Darfur’u Kurtarma Koalisyonu (Save Darfur Coalition) gelmektedir. İlginç olan husus ise başını Save Darfur adlı örgütün çektiği bu grup, topladığı yardım paralarını bölgedeki mağdur insanlara harcamak yerine, askeri müdahale yapılması için lobicilik için kullanmaktadır. Müzakereli anlaşma yerine askeri müdahaleyi, siyasi çözüm yerine uluslararası baskıyı, affetmek yerine suçlayıp cezalandırmayı savunan bu türlü yardım kuruluşlarının, adlarında ‘kurtarmak’ ibaresi geçse bile gerçekten bir ‘yardım’ kuruluşu olup olmadıkları sorgulanabilir.

⁵⁴ Darfur konusunda batılı örgütlerce yapılan dezenformasyona örnekler: a) Darfur’daki ölü sayısının, Save Darfur ve diğer bağlantılı örgütler 300 – 400 bin, Dünya Sağlık Örgütü ve diğer bağımsız kuruluşlar ise 50-70 bin civarında olduğunu açıklamaktadırlar. Bu iki rakam arasında çok ciddi bir fark vardır. b) Save Darfur ve koalisyonundaki diğer örgütler Darfur sorununu, İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın en kanlı ve vahşi savaşı olarak tanımlarlar. Hâlbuki Ruanda (800 bin) ve Bosna (250 bin) iç savaşları Darfur’dan daha ölümcül idi.

KAYNAKÇA

- Bates, Robert H. *Essays On The Political Economy of Rural Africa*, Cambridge University Press, 1983.
- Burr, J. Milliard and Robert O. Collins. *Requiem for the Sudan: War, Drought, and Disaster Relief on the Nile*, Westview Press Inc, 1995.
- Collins, Robert O. “The Disaster in Darfur in Historical Perspective”, *The Journal of Conflict Studies*, Winter 2006.
- Curtin, Philip. “Africa North of the Forest in the Early Islamic Age”, Philip Curtin, Steven Feierman, Leonard Thompson and Jan Vansina (editors), *African History: From Earliest Times to Independence*, 2nd Edition, Longman, New York, 1995.
- El-Battahani, Atta. “Ideological Expansionist Movements Versus Historical Indigenous Rights in the Darfur Region of Sudan: From Actual Homicide to Potential Genocide”, *Darfur and the Crisis of Governance in Sudan: A Critical Reader*, Ed. Salah M. Hassan and Carina E. Ray, Cornell University Press, 2009.
- El-Tom, Abdullahi Osman. “Darfur People: Too Black for the Arab-Islamic Project of Sudan”, *Darfur and the Crisis of Governance in Sudan: A Critical Reader*, Eds. Salah M. Hassan and Carina E. Ray, Cornell University Press, 2009.
- Fadul, Abduljabbar Abdalla. “Natural Resource Management for Sustainable Peace in Darfur”, *Environmental Degradation as a Cause of Conflict in Darfur*, Conference Proceedings, University of Peace Press, Switzerland, 2009.
- Flint, Julie and Alex De Waal. *Darfur: A Short History of A Long War*, Zed Books, 2005.
- Hasan, Yusuf Fadl. *The Arabs and the Sudan*, Edinburgh University Press, 1967.
- Hassan, Salah M. and Carina E. Ray. *Darfur and the Crisis of Governance in Sudan: A Critical Reader*, Cornell University Press, 2009.
- Herbst, Jeffrey. *States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control*, Princeton University Press, 2000.
- Keith, Adam. “African Union in Darfur: An African Solution, but Still A Global Problem”, *Journal of Public and International Affairs*, Vol. 18, Spring 2007.

- Khalid, Mansour. "Darfur: A Problem Within a Wider Problem", *Darfur and the Crisis of Governance in Sudan: A Critical Reader*, Eds. Salah M. Hassan and Carina E. Ray, Cornell University Press, 2009.
- Mamdani, Mahmood. *Saviors and Survivors: Darfur, Politics, and the War on Terror*, Pantheon Books, New York, 2009.
- Mazrui, Ali. "Conflict in Africa: An Overview", Eds. Alfred Nhema and Paul Zeleza, *The Roots of African Conflicts: The Causes & Costs*, James Jurrey Ltd., Oxford, 2008.
- Mohamed, Adam Azzam. "Indigenous Institutions and Practices Promoting Peace and/or Mitigating Conflicts: The Case of Southern Darfur of Western Darfur", *Environmental Degradation As a Cause of Conflict in Darfur*, Conference Proceedings, University of Peace Press, Switzerland, 2009.
- O'Fahey, R. S. *State and Society in Darfur*, St. Martin's Press, New York, 1980.
- O'Fahey, R. S. "Conflict in Darfur: Historical and Contemporary Perspectives", *Environmental Degradation As a Cause of Conflict in Darfur*, Conference Proceedings, University of Peace Press, Switzerland, 2009.
- Poggo, Scopas S. *The First Sudanese Civil War*, Palgrave Macmillan, 2009
- Prunier, Gérard. *Darfur: The Ambiguous Genocide*, Revised and Updated Edition, Cornell University Press, 2007.
- Straus, Scott. "Darfur and the Genocide Debate", *Foreign Affairs*, January/February 2005.
- Straus, Scott. "Rwanda and Darfur: A Comparative Analysis", *Genocide Studies and Prevention*, Vol.1, No.1, July 2006, pp. 41-56.
- Waal, Alex De. "Making Sense of Chad", <http://mrzine.monthlyreview.org/2008/dewaal060208.html>. Erişim tarihi: 12.10.2010